

Ikoner i förvandling.

Invigning i S:ta Helena kyrka i Skövde den 21 februari 2009.

”...han är den osynlige Gudens avbild”. Så står det i Kolosserbrevets första kapitel. Kristus är Guds avbild – Guds ikon. (Kol 1:15).

För 1166 år sedan, år 843, skedde något som ledde till att Första söndagen i Fastan allt sedan dess kallats ”Ortodoxiens högtidsdag”. För det är den dag man räknar som slutet på det så kallade bildförbudet.

Ikonen var vanlig i den östra kyrkan från 400-talet men kom att ifrågasättas under 700-talet, bl a genom inflytandet från islam. Det ledde till den ikonoklastiska striden, där ett av de första årtalen som nämns är 726. Striden böljade fram och åter. Inte under någon tid var bildförbudet totalt. Inte heller blev 843 den definitiva slutpunkten, även om valet av munken Methodius till patriark kan ses som avgörande, inte minst sedan han proklamerat 1 söndagen i fastan som ikonens stora festdag. Jag säger detta för att påminna om med vilket allvar man närmade sig det heliga.

”Kristus är den osynlige Gudens avbild”. Orden från Kolosserbrevet var viktiga. Det grekiska ordet för avbild är eikon. Om nu Gud själv har trätt fram i Kristus, så är ju Gud avbildad. Då kan det inte vara fel att låta bilden, ikonen, ha sin plats i gudstjänsten och det andliga livet. Det blev det avgörande argumentet.

Så kom ikonen till heders igen och spreds från det grekisk-bysantinska området till Ryssland, där sedan ikonen haft en självklar och central plats i kyrkolivet.

I våra kyrkor och församlingshem i Sverige har ikonen blivit allt vanligare. Vi har numera också flera framstående ikonmålare i vårt land som strävar efter att troget och med stort allvar ansluta till det traditionella ikonmåleriet.

Vi kan läsa om Henri Matisse’ reaktion efter ett besök i Moskva och hur han där beskrev ikonernas ”rörande enkelhet”, deras ”uttryckskraft och känsla av mystik”, deras ”lyskraft och engagemang”.

I S.ta Helena kyrka samsas nu Ludmila Pawlowskas ”Ikoner i förvandling” med bilderna från S:ta Helena kyrkas återöppnande 1972. Ludmila Pawlowskas konstverk är inte traditionella ikoner, men alla vill föra betraktaren in i ett möte med det heliga och låta betraktaren se sig själv i relation till Gud. Ludmila Pawlowska beskriver; när hon talar om att även om hon går ifrån de regler som begränsar det traditionella ikonmåleriet, så har hon ändå samma grundläggande inspiration, nämligen att framställa ikonen, den heliga bilden, så att den framhäver den andliga kraft som kommer inifrån bilden, ett slags ljus. Hon säger: ”Att fånga ljuset är det svåraste och den största utmaningen som alla konstnärer haft genom tiderna.

Att fånga ljuset. Ljuset som ger färgerna dess lyster, men som också är ett inre ljus som griper tag i oss, berör oss, belyser tillvarons existentiella frågor.

Detta uppfattar jag som Ludmila Pawlowskas ärende. Det ligger en programförklaring i den enkla beskrivningen av färgsymboliken, den ryska ikonens färgsymbolik, som Ludmila Pawlowska ger oss: Blått, himlens färg – livets mysterium. Rött, symbolen för liv och försoning. Guld – det oskapade ljuset, där guldet inte ens betraktas som färg utan som en form av ljus.

Detta omsätter Ludmila Pawlowska i sina ikoner, Ikoner i förvandling. Vi får nu som betraktare gå in i hennes konst, stanna inför den, men också finna oss i att bli betraktade. Detta är en väsentlig del av ikonens värld, att stanna inför ikonen och låta den betrakta en. Låt den se på dig. Titlarna kan ge oss vägledning, men vi behöver inte låta titlarna binda oss. Låt oss stanna och betrakta. Och allt det sagda gäller också de mer traditionella ikonerna från Danilovklostret i Moskva. Låt ikonen se på dig.

Här är så mycket att lägga märke till i denna stora och storslagna utställning. Sammanlagt 87 konstverk, 72 här och 15 i Kyrkans hus med samma tema. Det är viktigt att veta att många av konstverken har framställts just för denna utställning här i S:ta Helena kyrka och i samklang just med detta kyrkorum. Och alla konstverken är placerade med stor eftertanke. Kyrkans stora orgel har fått en pendang i sidokapellet, där varje bild kan uppfattas som en ton, en ton med många övertoner. Varje bild har sitt att säga. Och samtidigt spelar de samman i harmoniska och disharmoniska klanger, så som livet är. Men grundmotivet är Guds kärlek. Guds omsorg. Så uppfattar jag ”ögat” som gång på gång möter i utställningen, och som också är kapellbildernas centralikon. Låt den gudomliga kärleken se på dig.

Tretalet går också igen, treenigheten, inte enkelt ordnat som Fader, Son och helig Ande, men som ett sätt att förmedla Guds närvaro, ofta i tre bilder.

Den traditionella ikonen vill förmedla en gudomlig närvaro och en gudomlig kärlek. Det vill Ludmila Pawlowska också genom sin konst.

När du betraktar bild nr 77 i Kyrkans hus möter dig livets och försoningens röda färg. Om du stannar till och fortsätter betraktandet av den bilden, kan du uppfatta att där står något skrivet också: ”Jag älskar dig”, och det inte bara en gång.

På samma sätt blir nr 66 här nere i kyrkan personlig, när du ser in i dess baksida och finner en spegel. Som Kristusikonen är Guds avbild är också du det. Så får du se dig. Och så här lyder Paulus hälsning till oss från 2 Korintierbrevet: ”Och alla vi som... skådar Herrens härlighet förvandlas till en och samma avbild (ikon). Vi förhärligas av denna härlighet som kommer från Herren, Anden.” (2 Kor 3:18). Så får vi se denna utställning om det heliga, som också gör människan helig. -

Med de orden förklarar jag utställningen ”Ikoner i förvandling” invigd.

Lars-Göran Lönnermark

Biskop emeritus

Överhovpredikant